

BACSÓ RÓBERT*

A bazilita szerzetesrend reformja Kárpátalján és annak szerepe a társadalmi és missziós tevékenység megerősödésében 1920–1939 között**

Rezümé. A cikkben bemutatásra kerül a bazilita szerzetesrend tevékenysége Kárpátalja viszonylatában a csehszlovák érában. Kiemelt hangsúlyt kap a bazilita szerzetesrend reformja, valamint a baziliták missziós és társadalmi szerepe Kárpátalján a két világháború közötti időszakban. A cikk rávilágít arra, hogy a helyi lakosság tudatlansága, jóhiszeműsége, többnemzetisége és vallási sokszínűsége befolyásolhatóvá tette a külső hatásokra. Ezek közül az ortodoxia térnyerése volt a legnagyobb kihívás a katolikus egyház számára, és ennek kapcsán a baziliták missziós, nevelési-oktatási, kiadói és szociális tevékenysége ebben az időben felbecsülhetetlen értékkel bírt.

Kulcsszavak: Kárpátalja, bazilita szerzetesrend, misszió, reform, ortodoxia, ruténok.

Резюме. У статті представлено діяльність ордену василіян на території Закарпаття в період Чехословаччини. Особливу увагу приділено реформі ордену василіян, а також їх місійній та суспільній діяльності. У статті констатовано, що низький рівень освіченості, добродушність, багатонаціональність та багатоконфесійність посилили на населення вплив зовнішніх факторів. Серед них найбільшим викликом для католицизму виступало посилення православ'я, внаслідок чого місійна, освітньо-виховна, видавнича та соціальна діяльність становила неабияку цінність.

Ключові слова: Закарпаття, орден василіян, місії, реформа, православ'я, русини.

Abstract. In this article the work of the Basilian Order in relation to Transcarpathia in the Czechoslovakian times is presented. The reform of the Basilian Order got a significant emphasis as well as the missional and societal role of the basilian monks in Transcarpathia between the two World Wars. It is argued in the article that the ignorance, sincerity, multi-nationality and the religious variegation of the population made them impressionable. Among these the headway of Orthodox Catholicity was the biggest challenge for the Catholic Church, and in connection the missional, educational-pedagogical, publishing and social work of the Basilian Order had a priceless value in that time.

Keywords: Transcarpathia, Basilian Order, mission, reform, orthodoxy, Ruthenian.

Bevezetés

A keleti (bizánci) szerzetesrendek megjelenése a történelmi Magyarország területén még Szent István király uralkodásának idejére nyúlik vissza¹. Bár van-

* DSc, professzor, tanszékvezető, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Könyvtel és Auditálás Tanszék, 2018-ban a Nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola III. éves katekéta hallgatója. * д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II; у 2018 році студент 3-го курсу Ніредьгазького богословського інституту імені Святого Афанасія. * DSc, professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; in 2018 III-year student at Saint Athanasius Greek Catholic Theological College in Nyiregyháza. bacho.robert@gmail.com

** A tanulmány az MTA Domus magyarországi ösztöndíjpályázatának támogatásával készült.

¹ DUDÁS BERTALAN – LEGEZA LÁSZLÓ – SZACSVAI PÉTER, *Baziliták*, Budapest, 1993. 15.

nak feljegyzések arról is, hogy a keleti szerzetesség a magyarok őseivel már a honfoglalás előtt kapcsolatba került még az V–IX. században, amikor elődeink a Fekete-tenger partvidékén tartózkodtak². A XI–XII. században számos görög szertartású monostor működött hazánkban. Hanyatlásuk a XIII. században, a latin szertartás térhódításával következett be. Az utolsó bazilita monostorokat a tatárjárás pusztította el³. Bár a bizánci szerzetesi élet Magyarországon III. Ince pápa halála után a kutatók feltevése szerint megszűnt létezni, de az ország keleti részén 1360-tól létezik a Nagy Szent Bazil reguláját követő szerzetesi közösség (később Rend), mely máig is fennál Munkácson a Csernekhegyen⁴, valamint Kisberezsnán. A csernekhegyi monostor létrehozása Korjátovics Tódor, Podolia fejedelem nevéhez fűződik⁵. A csernekhegyi monostor megalakulásáról szóló levél⁶ ma is megtalálható a Kárpátaljai Állami Levéltár (KÁL) Beregszászi osztályán.

A mai Kárpátalja az I. és II. világháború utáni békediktátumok speciális képződménye. Ebben az időszakban Kárpátalja felváltva Csehszlovákiához, Magyarországhoz és a Szovjetunióhoz is tartozott. Ennek megfelelően a szerzetesi rend életében is állandó változások mentek végbe. A kutatás a két Világháború közötti időszakban működő Nagy Szent Bazil szerzetesrend női és férfi ágának az akkori társadalomban betöltött szerepére reflektál. Kiemelt hangsúlyt helyezünk a bazilita szerzetesrend megreformálásának folyamatára, melynek köszönhetően változások mentek végbe a rend belső életében, illetve megerősödött a baziliták társadalomban betöltött szerepe is.

1. A bazilita szerzetesrend reformja Kárpátalja területén

A második munkácsi egyházmegyei szinódus, mely 1903. november 8–10. között Ungváron Fircák Gyula püspök vezetésével valósult meg, kezdeményezte a szerzetesi rend reformját⁷. Ennek célja a bazilita szerzetesi közösség szervezeti, utánpótlási, valamint pénzügyi problémákból adódó nehéz helyzetének megoldása volt. A szinódus résztvevői a „dobromili reform”(az akkori Galícia területe) sikerességén felbátorodva, kérték Fircák püspököt a „mi Nagy Szent Bazil szerzetesrendünk újjáéledésének”⁸ elősegítéséhez, mert másképp az teljesen megszűnt volna létezni Kárpátalján. A szinódus egy reformtervezetet készített, melynek megvalósítására a galíciai bazilita szerzeteseket vagy magyar jezsuitákat kérte volna fel.

² KERESZTES SAROLTA BAZILIA. *Bizánci szerzetesség Magyarországon, különös tekintettel a bizánci rítusú szerzetesnővérekre, a kezdetektől napjainkig*, Veszprém 2007, 4.

³ *Nagy Szent Bazil Rend*. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia honlapja: <http://uj.katolikus.hu/rendek.php?h=87> (Letöltés ideje: 2018.07.27)

⁴ *Uo.*, 15.

⁵ TERDIK SZILVESZTER. *A munkácsi Szent Miklós kolostor*: <http://byzantinohungarica.hu/node/238> (Letöltés ideje: 2017.12.27)

⁶ KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василианг. Мукачево*. opisz 5, справа 1, 1-12.

⁷ Пекар А. *Василиянська провінція св. Миколая на Закарпатті* in *Записки Чину Святого Василя Великого* (Секція І. Праці 48), Рим 1992, 390.

⁸ *Uo.*, 390–391.

Fircák püspök azonban úgy döntött, hogy „önerőből” fogja végrehajtani a reformot. A reform alapját az ungvári új monostor létrehozásában látta, ahol a noviciátus és a teológiát tanulók kaptak volna helyet. A püspök személyesen szerette volna végrehajtani a reformot. Ennek érdekében kérte az Apostoli Szentszékét, hogy „A Nagy Szent Bazil Rend Magyarországi Apostoli vizitátora” lehessen⁹. Fircák püspök nem szerette volna, hogy a reform következtében a Kárpátalján működő baziliták a Szentszéktől „exempt” státuszt kapjanak (melyet a Galiciában reform alatt álló baziliták XIII. Leó pápától már megkaptak), mivel ez az Apostoli Szentszéknek valóközvetlen alárendeltséget jelentett volna. Kérését a Szentszék teljesítette, és így a püspök továbbra is felügyelete alatt tudta tartani a szerzeteseket és a monostorokat¹⁰. A reform végrehajtását Homa Joachim tartományfőnökre bízták.

Az első világháború kitolta a rend megreformálásának idejét, eredményezve a rendházak különböző országokhoz való csatolását illetve megszűnését: a máriapócsi a csonka Magyarország területén maradt, a Bikszádi Romániához került, a Krasznobródi és a Bukivszki monostorok pedig megszűntek. A Kárpátaljai monostorok közül a munkácsi, ungvári, kisbereznai, imszticsevói (Misztice), husztoronyai (Huszbaranyai) maradt meg. Ezek mind a Csehszlovákia területén létrejött Podkarpatszka Rusz (mai Kárpátalja) admisztratív egységéhez tartoztak.

1920-ban a Kárpátalján maradt monostorok reformját a vezetők galíciai bazilitákra kívánták bízni, mivel a már megreformált 22 rendházból álló Lengyelországi Provincia virágzó volt, és nagy jövő előtt állt. A galíciai tartományfőnök, Anasztaszij Kalis személyesen jött Kárpátaljára, hogy megállapodjon a reform menetéről, melyet később a Szentszék is jóváhagyott.¹¹ 1920. november 2-án érkeztek a munkácsi monostorba a galíciai páterek: Jeronim Malicky, Glib Kinah, Polikarp Bulik és a többiek, hogy megkezdjék a kárpátaljai baziliták reformját, ezért sokan ezt a dátumot nevezik meg a kárpátaljai bazilita szerzetesrend reformjának kezdeteként. Mások 1921. február 28-át, amikor hivatalosan is megnyílt a noviciátus a munkácsi Csernekhegyen, melynek első növendékei Jőcsák Máté, Sándor Jozafát és Dudás Miklós voltak¹².

A Kárpátalján működő bazilita szerzetesrend reformja a következőkből állt¹³:

1. A magyar és galíciai tartományok egy tartományt alkotnak.
2. A reform a galiciában már végrehajtott minta szerint fog zajlani.
3. Kárpátaljai megreformált tartomány jön létre, mely kezdetben a Galíciai tartomány fennhatósága alá tartozik.

⁹ *Uo.*, 391.

¹⁰ *Uo.*, 391.

¹¹ *Uo.*, 393.

¹² DUDÁS BERTALAN–LEGEZA LÁSZLÓ–SZACSVAI PÉTER, 20.

¹³ KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*.opisz 3, sprava 950, 21-22.

4. Azok a monostorok és közösségek, melyek a geopolitikai változások miatt Magyarországon (Máriapócsi) és Romániában (Bikszádi) voltak, altartományokat (autonómiákat) alkotnak, és részét képezik a kárpátaljai tartománynak.
5. A rend hitbéli kérdésekben továbbra is a helyi püspök joghatósága alá tartozik.
6. Idővel a rend saját generálist választ, kinek alá lesz rendelve a galíciai tartományfőnök is, és fennhatósága a kárpátaljai tartományra is kiterjed.
7. A kárpátaljai tartomány csak hivatalosan létezik, és az összes megreformált monostor a galíciai főapát alárendeltségébe tartoznak.
8. A tartomány önállóságát csak akkor kapja meg, ha legalább három monostorban megy végbe a reform, melyekben legalább 30 szerzetes lesz, és közülük legalább 20 felszentelt személy.
9. A noviciátust addig fogják reformlani, amíg a tartomány képes lesz önállóan képezni a szerzeteseket.
10. A reform központja a munkácsi monostor lesz, mely a többi monostorhoz képest a legkedvezőbb helyzetben lévő intézmény volt.

A fentiekből megállapítható, hogy a reform pontos célokat tűzött ki, melyek konkrét lépéseket irányoztak elő. Ez nemcsak a Kárpátalján működő rendházak reformját, hanem az egész bazilita szerzetes közösség átfogó reformját is jelentette. Ezt a feltevést bizonyítja a generálisti pozíció jövőbeni létrehozása is.

A reform végrehajtása lassan haladt, melynek egyik oka a pénzzűke volt, hisz ebben az időben dúlt a lengyel–szovjet háború, mely Galícia tartományt is érintette. A finanszírozás csökkenése veszélyeztette a néhány évvel korábban létrejött Ungvári monostor létezését is, mely egyben nehézsorsú és szociálisan rászorult gyermekek bentlakásos iskoláját is működtette. Létüket részben nehezítette a szerzetesek alacsony létszáma is. 1920-ban a munkácsi monostor 4 szerzetest számlált, a máriapócsi 3-at, bikszádi 2-t, ungvári 3-at, miszticei 2-t, husztbaranyai 2-t, kisbereznai pedig szintén 2-t. Ebben az időben a Kárpátaljai tartományhoz formálisan 7 monostor és 19 szerzetes tartozott. A megreformált szerzetesek egyik fő célja a Galiciában megtapasztalt szovjet rezsim és a kommunista ideológia térhódításának visszaszorítása volt.

A Keleti Egyházak Kongregációja 1921. június 5-én kelt rendeletével engedélyezte a reform végrehajtását, és hivatalosan is létrehozta a kárpátaljai tartományt a tartományfőnöki címmel együtt¹⁴. A reform csak a Kárpátalja területén lévő monostorokra vonatkozott, tehát nem érintette sem a máriapócsit, mely Magyarországhoz („...quod intra fines Hungariae reipublicae...”), sem pedig a bikszádit, amely Romániához („...quod in regno Rumeno situm est.”) tartozott¹⁵.

¹⁴ ПЕКАР А., 393.

¹⁵ KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*.opisz 3, szprava 950, 33.

A reform központjának azért választották a csernekhegyi monostort, mert gazdaságilag a legnagyobb vagyonnal és önállósággal rendelkezett, ami előfeltétele volt a noviciátus alapjainak megteremtéséhez. A 19 szerzetes közül csak 10 egyezett bele a reformba, mivel ennek a folyamatnak egyik feltétele az újbóli noviciátus volt. A baziliták reformjának sikeres megvalósításához XI. Pius pápa is hozzájárult, aki komoly erőfeszítéseket tett a reformfolyamatok sikeréért. Ezt a tényt emelte ki az 1922. február 2-i, a görögkatolikus klérushoz intézett levelében a munkácsi püspök¹⁶. A pápa pénzbeli hozzájárulásával is támogatta a baziliták reformtörekvéseit, átutalva 8 ezer olasz lírát erre a célra¹⁷. Ez a pozitív eredmény részben a szerzetesek missziós munkájának is köszönhető. 1921-ben a munkácsi monostorban már 25 személy élt, ami jóval meghaladta a reform előtti létszámot. Legnagyobb részük Galáciából érkezett, bár a feljegyzésekből kiderül, hogy a noviciátusba Kárpátaljáról, Felvidékről, Magyarországról, Romániából, sőt a Vajdaságból is érkeztek. Egy részük külföldön folytatta tanulmányait¹⁸.

A következő megreformálni kívánt monostor az ungvári volt, mely bentlakásos iskolát is működtetett a nehézorsúgy gyermekek számára. Pénzügyileg elég rossz helyzetben volt, és 1923-ra 150 ezer korona tartozást halmozott fel¹⁹. 1924-ben az iskolában 68 gyermek tanult. A reform előírta egy nyomda létrehozását is, melynek beüzemelése 1925-ben történt meg egy nagyobb és egy kisebb teljesítményű nyomdagép beszerzésével²⁰. A költségek zömét XI. Pius pápa és a krizseváci püspök állta. A nyomda elindításának összköltsége 350 ezer cseh korona volt²¹. A nyomda kiemelkedő szerepet kapott a baziliták missziós munkájában, hiszen az írott szót nem a hágon túlról kellett beszerezniük, hanem helyben tudták kinyomtatni.

1926-os adatok alátámasztják a szerzetesközösség megújításának sikerét, hiszen ebben az évben a noviciátusok száma 36 volt, melyből 14 személy felszentelés előtt állt. További tanulmányait 11 fő Lengyelországban folytatta (3 csehszlovák, 4 magyar, 2 román, 2 lengyel), 3 pedig Rómában (3 magyar). Bár a renchez csatlakozók tanulmányaikat nem tudták Munkácson végezni, ettől függetlenül a szerzetesi közösség noviciátusi képzése itt volt. Ebben az évben a megreformált ungvári monostorban 6 szerzetes élt, a munkácsiban pedig 33, ebből 25 újonc. Ha hozzáadjuk azt a 14 személyt is, aki a határon túl tanult, akkor megállapítható a megreformált

¹⁶ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz 25. szprava 2728, 3.

¹⁷ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 4, szprava 1327, 1.

¹⁸ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1142, 1.

¹⁹ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz 7. szprava 1192 "a", 18.

²⁰ Потройний наш юбилей *in* Календар Благовестника на переступний рок 1936. Ужгород 1935. 62.

²¹ KÁL, F. 9 „c”/2. *Президія Земського уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді*. opisz 2, szprava 950, T 1, 52-53.

bazilita közösség bővülése, melynek eredménye volt a missziós és pasztorációs tevékenységek aktivizálódása, valamint a nyomtatott szó terjesztése Kárpátalján.

A rendi reform következő eleme a kisbereznai monostor volt. Első lépésben 1924-ben új vezetőt helyeztek a monostor élére Gojdics Pál személyében. A noviciátus létrehozásához megfelelő képesítésű tanárokat szerettek volna foglalkoztatni, többnyire a már megreformált ungvári monostor tagjai közül²². A reform 1928-ban fejeződött be, amikor is elkezdte működését a „skolasztika oktatás” (a teológiai képzés első két éve) a rendházban. Martinec Jozafát latin és ruszin nyelvet, történelmet, természettudományokat, valamint – szükség esetén – matematikát is oktatott; Dudás Bertalan görög és német nyelvet, melyeket kiválóan ismert, egy civil tanár pedig magyar és cseh nyelvet²³ tanított.

A reform következő fázisát a Keleti Egyházak Kongregációjának 1931. január 1-jei rendelete képezte, melynek értelmében a következő káptalani gyűlésen meg kellett választani a rend generálisát²⁴. 1931 nyarán a dobromili káptalani gyűlésen Dionizij Tkacsuk személyében megválasztották a rend generálisát, aki ugyanezen év novemberétől Rómába helyezte a rend központját. Kijelenthetjük, hogy a 12 évig tartó reformfolyamat célhoz ért egy önálló tartomány létrehozásával. A Keleti Egyházak Kongregációja 1932. április 4-én kelt Dekrétumának megfelelően létrejött az egységes Szent Miklós-tartomány²⁵. A még XIII. Leó által elkezdett reform (1882. május 12.) 50. jubileumi alkalmához a Keleti Egyházak Kongregációja 1932. május 12. rendeletet bocsátott ki, melynek értelmében Kárpátalján létrejött a „Szent Jozafát (Josaphat) Bazilita Rend” ruszin (rutén) ága²⁶. A reform Kárpátalján sikeresnek mondható, hisz elérte az előre megfogalmazott célokat.

2. A baziliták missziós és társadalmi szerepe Kárpátalján a két világháború közötti időszakban

Az újjonnan létrejött Szent Miklós-tartomány fontos társadalmi szerepet töltött be az ott élő magyar és rutén közösségek életében, különös tekintettel az orosz ortodox (pravoszláv) egyház térnyerésére, melynek működését az akkori szovjet, valamint a csehszlovák hatalom is nagymértékben támogatta. Nagy szerepük volt a katolikusság megerősödésében Kárpátalján a két világháború közötti időszakban. A Csehszlovák időszak kedvező feltételeket biztosított a bazilita szerzetesrend intézményi fejlődéséhez, melynek tevékenysége eléggé szerteágazónak mondható. Ezek a tevékenységek a következők voltak:

1. A felnövekvő generáció nevelése, beleértve a civil életre, valamint az egyházi életszénre készülőköt.

²² KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 4, sprava 525, 14.

²³ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, sprava 1371, 58.

²⁴ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, sprava 1504, 2-4.

²⁵ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, sprava 1549, 1.

²⁶ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, sprava 1549, 2.

2. Vallási és tudományos jellegű nyomtatott olvasmányok, könyvek kiadása.
3. Kárpátalján belül és kívül végzett missziós és hittedjesztő munka.
4. Búcsúk és egyházi jellegű rendezvények lebonyolítása nagyobb ünnepek alkalmával.

A megreformált monostorok tevékenysége összehangolt, kölcsönösen függő és rendszerezett volt. A fiatal generáció nevelése nélkül ellehetetlenült volna a szerzetesi utánpótlás. Ugyanezt segítette elő a missziós munka és a nyomtatott szó megteremtése, illetve terjesztése is. A búcsúk és egyházi jellegű rendezvények lebonyolítása pénzügyi forrásokat biztosított, melynek köszönhetően fenn lehetett tartani a noviciátus intézményét és a bentlakásos iskolát Ungváron. A rend tevékenysége egy zárt kört alkotott, melyben a lakosság lelki igényei elégteltek ki. A bazilita rend új emberekkel gyarapodott, melyek igazi hivatástudattal rendelkeztek, pénzügyi függetlensége és egzisztenciája is megvalósult. Kiemelt szerepet kapott az oktatási-nevelési tevékenység.

A munkácsi monostor mellett a baziliták által végzett oktatás és nevelés másik központja az ungvári monostor volt, amely olyan intézményt működtetett, ahol árva és nehézsorsú gyerekek tanítását és nevelését végézték. Az intézményt vezető beszámolója alapján 1922-ben 72 tanuló közül csak 5 bukott meg²⁷. Az intézmény vezetőjét magyarsága miatt megbélyegezték. Ennek bizonyítéka, hogy a csehszlovák alapítású Kárpátaljai Bank a többi pénzintézethez hasonlóan nem támogatta a rászoruló gyermekeket, mivel ezek akkortájt csak a cseh érdekeltségű intézményeket segítették²⁸. Ettől függetlenül a bentlakásos iskola kellőképpen tudta ellátni feladatait, és a kötelező tantárgyak mellet a keresztény erkölcsöt is oktatta. Ráadásul kedvezményes tanulási lehetőséget kaptak a szegényebb családokból érkező gyermekek is, melyek számára a teljes tanulmányi összeg egy részétől az intézmény vezetői el tudtak állni, és így havi 360 cseh korona helyett csak 200-ba került az oktatásuk²⁹.

Az 1926/1927-es tanévben a bentlakásos iskola 85 diákot számlált, akik ott laktak, étkeztek, tanultak és orvosi ellátásban részesültek, a legszegényebbek pedig ingyen kapták meg ezeket³⁰. Az 1931/1932-es tanévben 60 diák tanult. Az intézményben kórus és színházi kör is működött, mely évente két alkalommal, márciusban és júniusban adott koncertet³¹. Az oktatás magas szintjét bizonyítja a diáklétszám állandó növekedése: 1938-ban az oktatási intézményben 98 diá-

²⁷ KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*, opisz 7, sprava 622, 1-2.

²⁸ U.o., 1.

²⁹ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz 7, sprava 1336, 1.

³⁰ *Зведомлення руськоєдерж. реальн. гимн. и ееровнорядных одделовческих и мадярское VIII кл. в Ужгороде за шк. рок 1926-27, Ужгородъ 1927*, 26.

³¹ KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*, opisz 3, sprava 1551, 70.

kot tartottak számon³². A rend Kárpátalján végzett oktatási-nevelési munkájának csúcspontja az 1937-ben megalapított bazilita gimnázium volt, melyben a megalkulást követő első 1937/1938-es tanévben 106 diák tanult³³. A szerzetesek mellett a kárpátaljai intelligencia is kivette részét az intézmény oktatási folyamatából, ezáltal is emelve annak presztízsét és státuszát.

A szegényebb kárpátaljai lakosság szociális jellegű igényeivel nemcsak a bazilita szerzetesek, hanem szerzetesnővérek is foglalkoztak. Bár az első lépések – a bazilisszák Kárpátaljára való meghívása – 1921-re datálhatók³⁴, konkrét előrehaladás csak 1923-ban történt, amikor is Eperjestről meghívták az ott dolgozó szerzetesnővéreket³⁵. Utóbbiak 1924-ben érkeztek Kárpátaljára, és 1925. március 15-én megnyitották az árvaházat Ungváron³⁶. Ettől kezdve a bazilisszák elkezdték önnálló működésüket vidékünkön. A Kárpátalján megalakult „rendház” önállósult. A rendház és az árvaház egy intézményt alkotott, az árvaház vezetőjét a bazilissza apátnő nevezte ki³⁷. A zárda fenntartását a nővérek önerőből végezték: dolgoztak az ungvári bentlakásos iskolában, az árvaházban, valamint a hívek nagylelkű adományait is elfogadták³⁸. 1927-ben 16 vidékről érkezett gyermek lakta az árvaházat³⁹. A Kárpátaljai Bankon keresztül komoly pénzügyi támogatásban részesítette az árvaház működését Takács László amerikai püspök⁴⁰.

A baziliták egyik legfontosabb tevékenységüket a reform után a hithirdető missziós munkában látták. 1924-ben a bazilita páterek 9 alkalommal végeztek missziós utakat: 3-at az Eperjesi és 6-ot a munkácsi egyházmegyékben, összeségében 159 alkalommal prédikáltak Szentliturgia keretében is, melyen összesen 12 ezer szentáldozáshoz járuló vett részt. 1925-ben 7 missziós utat valószínűsített meg⁴¹. Az akkori cseh szlovák vezetés nem nézte jó szemmel a baziliták missziós tevékenységét, és voltak rá példák, hogy egyes szerzeteseket ki akartak utasítani Kárpátaljáról. Úgy vélték, hogy a rend tagjai túlságosan klerikálisak és csehellenesek. Az egyik fennmaradt dokumentum szerint céljuk „megbénítani az

³² „25-летний юбилей интерната оо. Василиан”, in *Неделя* 11(1938), 2.

³³ БУЛИК П., „Інавгураційна промова протоігумена о. Полікарпа Булика ЧСВВ, в день відкриття класичної гімназії Чина ОО. Василян в Ужгороді” in *Звідомлення гімназії чина ОО. Василян в Ужгороді (з правом прилюдности) за шкільний рік 1937-38, Ужгородь 1938, 8.*

³⁴ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород.* opis7. szprava 745, 7.

³⁵ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород.* opis7. szprava 1278, 7.

³⁶ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород.* opis7. szprava 897, 12.

³⁷ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород.* opis7. szprava 2109, 2.

³⁸ KÁL, F. 151. opis7. szprava 897, 8.

³⁹ *Uo.*, 12.

⁴⁰ KÁL, F. 151. opis7. szprava 2109, 10.

⁴¹ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево.* opis3. szprava 1291, 1.

ortodox mozgalmat, amely nagy lendületet vett⁴². Ebből kiderül az is, hogy az akkori hatalom jobban szimpatizált az ortodox egyház képviselőivel, akik elég jó feltételek mellett tudtak terjeszkedni.

Ettől függetlenül a baziliták missziós tevékenysége Kárpátalján folyamatosan bontakozott ki és fejlődött, intézményi jelleget öltött. Vallási közösségek alakultak, melyek terjeszteni tudták a keresztény eszményt és értékeket. A Hit védelme nevet viselő társaság fő céljával a meglévő görögkatolikus rítus megtartását és védelmét tűzte ki⁴³. 1924-ben Gojdics Pál kezdeményezésére megalakult a Jézus Szentséges Szívének Társasága, melynek tagjai minden pénteken imádkoztak az emberek bűneiért, szentségimádást végeztek, valamint teljes búcsúért esedeztek Jézus Szentséges Szívének ünnepén⁴⁴. Így például, 1926-ban 3 ezer zarándokból 2 ezren járultak áldozáshoz, 1934-ben pedig a társaság 6 ezer főt számlált⁴⁵. Gebej Péter püspök kezdeményezésére 1925-ben megalakul a Szent Jozafát Misszió Papi Közössége, melynek lélekszáma 15-ről 42-re nőtt⁴⁶. Ezek az események a missziós munkát szervezetesebbé és hatékonyabbá tették.

A missziós munka 1926-ban pénzületi segítséget is kapott a Szentszéktől, melynek mértéke 8 ezer olasz líra volt⁴⁷. Mivel a szerzetesi közösség központi búcsújáró helye, a máriapócsi kegyhely Magyarország területén volt, így Kárpátalján a csernekhegyi monostor vált búcsújáró helyé. Ennek jegyében XI. Piusz pápa a monostor számára egy ősi Nagyboldogasszony-ikont ajándékozott, mely 1453-ban került Rómába⁴⁸. 1928-ban az Istenszülő elszenderesének ünnepén, melynek meghívott vendége Septickij Andrij nagyérsek volt, a monostorhoz 50 ezer zarándok érkezett⁴⁹. Az 1928 februárjában Róma és Prága között megkötött kétoldalú szerződésnek köszönhetően a csehszlovák állami szervek ezután nem akadályozták a baziliták missziós tevékenységét Kárpátalján. A hatalom magyarellenessége a bazilita rend életében abban nyilvánult meg, hogy megtiltották a Máriapócsi kegyhelyhez való zarándoklatok szervezését⁵⁰.

A missziós tevékenység sikeressége részben annak is köszönhető, hogy a szerzetesek kellő felkészüléssel hirdették Isten ígését. A felkészülés fontosságára

⁴² KÁL, F. 9 „c”/2. opisz 2, szprava 950, T 1, 50.

⁴³ *Uo.*, 49.

⁴⁴ СТАНКНИНЕЦЬ Й., „10 летя заложения “ТоваристваПресвятогоСерця Христового” при церкви ОО. Василян в Ужгороде” in*Благовестникъ* 6 (1934), 81-82.

⁴⁵ *Uo.*, 83.

⁴⁶ ФЕНИЧ В. – ЦАПУЛИЧ О., *Малоберезнянський Свято – Миколаївський монастир та нариси історії чину св. Василя Великого на Закарпатті*, Ужгород 2004, 58.

⁴⁷ KÁL, F. 64. opisz 4, szprava 1327, 1.

⁴⁸ Великое торжество въМукачевскомъмонастыреin*Благовестникъ* 7 (1926), 97.

⁴⁹ ПЕКАР А. Митрополит А. Шептицький і закарпатські українці in*Карпатський край*111(1995), 107.

⁵⁰ ГАЙДОШ А.І. *Документи свідчать*, Ужгород 1985, 138.

kiter az aktuális tartományfőnök 1934-ben kiadott rendelkezése is⁵¹. Máramarosban szintén fontos missziós hithirdető munkát végeztek a baziliták. A lelkigyakorlatok 4-6 napot tartottak, amelyek során 20-24 igehirdetési alkalom volt⁵². A helyi egyházi vezetők kellően értesítették a hívéket a tervezett eseményekről, egyeztettek a számukra is megfelelő időpontokról. Az iskolai vezetők hozzájárultak ahhoz, hogy az iskoláskorúak is részt vehessenek ezeken az összejöveteleken, és figyelembe véve a hívek érdeklődési körét ajánlásokat tettek a klérus számára.

A Szent Miklós-tartomány 1932-es létrejöttétől kezdve a bazilita atyák fontos támaszai lettek a helyi egyháznak, különös tekintettel Sztojka Sándor püspökre. A helyi papság is nagy előszeretettel hívta a pátereket egyházközségeikbe. Sztojka Sándor levelében felhívta az egyházközségi papság figyelmét a missziós hét és hithirdető tevékenység fontosságára a hívők körében⁵³. Ez is bizonyítja a baziliták missziós tevékenységének támogatását a püspök és Róma részéről. 1935-ben a bazilita atyák 6 lelkigyakorlatot tartottak Ungváron, valamint missziós tevékenységet folytattak Minajban, Fancsikán, Oroszkomorócon, Tiszacsomán, Királyfiszálláson és Gányán⁵⁴. A lelkigyakorlatokon általában 200 körüli volt a hívők létszáma. Mivel a szerzetesek maguk jöttek a konkrét lelkigyakorlatos helyekre, ezért nagyban hozzájárultak a programok sikerességéhez.

Az ungvári nyomda megszervezése 1925-ben és a vallási irodalom nyomtatott formában történő terjesztése fokozta a baziliták társadalomban betöltött szerepét. 10 év alatt a nyomda 181 250 db „Благовестникъ (Örömhír)” havilapot, 150 920 db vallási tartalmú folyóiratot, 76 767 vallási jellegű könyvet, 78 100 imakönyvet, 26 800 egyházi naptárt, 20 000 tudományos művet és 17 250 vallási füzetet bocsátott ki⁵⁵. A nyomda fő célja a szegényebb réteg vallási irodalom iránti igényének kielégítése volt. Valóban, a baziliták jól meglátták az akkori emberek igényeit, és ezáltal jobban tudták terjeszteni a katolikus hitet is. Mindenki a saját nyelvén hallgathatta a szentbeszédeket. Így például, Fancsikán és Minajban Legeza Tódor magyarul hirdette az Igét⁵⁶.

Tudományos téren együttműködtek több híres akkori kutatóval, pl. a Budapesti Egyetem professzorával, Hodinka Antallal is, akivel együttműködve kiadásra kerültek Olsavszky Emmánuel püspök levelei, és egyéb értékes dokumentumok⁵⁷. A csernekhegyi monostor könyvtára kiemelkedő értékkel bírt az

⁵¹ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz3. szprava 1623, 4.

⁵² *Уо.*, 37.

⁵³ KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz25. szprava 3108, 15.

⁵⁴ KÁL, F. 64. opisz3. szprava 1623, 90.

⁵⁵ ПАП С., *История Закарпаття* (Т. 3), Івано-Франківськ 2003, 58.

⁵⁶ „З мисій”, in *Благовестникъ* 5(1935), 79.

⁵⁷ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1474, 2-7.

akkori időben⁵⁸. A Prágai Statisztikai Hivatal 1932-es adatai szerint a monostor könyvtára 8 ezer könyvnek adott otthont, melyek két katalógusba voltak tömörítve. Teológiai jellegű könyvek voltak túlsúlyban. A könyvtárba csak személyes engedéllyel lehetett belépni, a nők számára pedig tilos volt⁵⁹. A könyvek földrajzilag Budapestről, Prágából, Párizsból, Bécsből és Zágrábból érkeztek. Ezenkívül a könyvtár archívumában 4 ezüstérme, 1 ezüst csengő, 5 pergamen alapú dokumentum, 3 db Claudius és Hardrianus korabeli római ezüstpénz, 21 db papírpénz és 2 db Korjatovics-cliché volt fellelhető⁶⁰.

1939-ben a Szent Miklós tartomány 39 szerzetest, 43 diákot és 47 testvért számlált. Ebben az évben Huszton megjelentek a *Jézus Szent Szívének Örömhíre* és a *Missziós Kalendárium* c. egyházi folyóiratok. Megalakult a *Görögkatolikus Papok Társasága* is⁶¹. A II. világháború előtt a megreformált Nagy Szent Bazil nevét viselő szerzetesrend erőteljes társadalmi és hitegyesítési munkát folytatott, ami a katolikusság megerősödését eredményezte Kárpátalján abban az időben, amikor az orosz ortodox egyház térnyerése már szinte kihívássá vált a ruszin lakosság hitben való megmaradása szempontjából.

Következtetések

Összességében megállapítható, hogy Nagy Szent Bazil nevét viselő szerzetesrend reform utáni tevékenysége a lakosság körében a keresztény eszme és értékek átadására irányult. Kiemelkedő figyelmet fordítottak a nevelő és missziós tevékenységekre. A szerzetesek nevelése rendszerezett volt, szigorú fegyelem jellemezte azt, ezért az oktatási folyamat minden lépcsőjének csak egyesek tudtak megfelelni. A szerzetesek nemzettudata és szíve a helyén volt, át tudták élni az egyszerű emberek sorsát és problémáját. A leányok nevelésében kiemelkedő szerepet töltöttek be a bazilisszák. Némely körök rossz szemmel nézték a szerzetesek áldozatos tevékenységét, mellyel az árva gyerekeket szolgálták. A helyi lakosság tudatlansága, jóhiszeműsége, többnemzetisége és vallási sokszínűsége befolyásolhatóvá tette a külső hatásokra, melyek közül az ortodoxia térnyerése volt a legnagyobb kihívás a katolikus egyház számára. Ezért a baziliták missziós, nevelési-oktatási, kiadói és szociális tevékenysége ebben az időben felbecsülhetetlen értékkel bírt.

⁵⁸ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 5, справа 470, 1.

⁵⁹ Уо, 3.

⁶⁰ KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, справа 1174, 5.

⁶¹ ФЕНИЧ В. – ЦАПУЛИЧ О., 60.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Kárpátaljai Állami Levéltár

1. KÁL, F. 9 „с”/2. Президія Земського уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді. opisz 2, szprava 950, T. 1, 1-176.
2. KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 950, 34.
3. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1142, 3.
4. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1174, 16.
5. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz3. szprava 1291, 4.
6. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1371, 75.
7. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1474, 9.
8. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1504, 33.
9. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1549, 12.
10. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 3, szprava 1549, 3.
11. KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*, opisz 3, szprava 1551, 256.
12. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz3. szprava 1623, 100.
13. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 4, szprava 1327, 1.
14. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 4, szprava 525, 87.
15. KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*, opisz 5, szprava 1, 12.
16. KÁL, F. 64. *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*. opisz 5, szprava 470, 5.
17. KÁL, F. 64., *Монастырь ордена Василиан г. Мукачево*, opisz 7, szprava 622, 4.
18. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz7. szprava 745, 15.
19. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz7. szprava 897, 13.
20. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz7. szprava 1192 ”a”, 61.
21. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz7. szprava 1278, 9.
22. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz7. szprava 1336, 3.
23. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz7. szprava 2109, 16.
24. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz 25. szprava 2728, 9.
25. KÁL, F. 151. *Правление Мукачевской греко-католической епархии г. Ужгород*. opisz25. szprava 3108, 15.

Szakirodalom

1. DUDÁS BERTALAN – LEGEZA LÁSZLÓ – SZACSVAI PÉTER, *Baziliták*, Budapest 1993, 104.
2. KERESZTES SAROLTA BAZILIA, *Bizánci szerzetesség Magyarországon, különös tekintettel a bizánci rítusú szerzetesnővérekre, a kezdetektől napjainkig*, Veszprém 2007, 20.

3. БУЛИК П., „Інавгураційна промова протоігумена о. Полікарпа Булика ЧСВВ, в день відкриття класичної гімназії Чина ОО. Василян в Ужгороді” in *Звідомлення гімназії чина ОО. Василян в Ужгороді (з правом прилюдности) за шкільний рік 1937-38, Ужгородь 1938, 7-10.*
4. Великое торжество въ Мукачевскомъ монастыре in *Благовестникъ* 7 (1926) 97-98.
5. ГАЙДОШ А.І., *Документи свідчать*, Ужгород 1985, 555.
6. *Зведомлення руськое держ. реалън. гимн. и ееровнорядных отделов ческих и мадыарское VIII кл. в Ужгороде за шк. рок 1926-27, Ужгородь 1927, 78.*
7. „3 мисій”, in *Благовестникъ* 5(1935) 79-80.
8. „Отпусты”, in *Благовестникъ* 8-9 (1942) 217-222.
9. ПАП С., *Історія Закарпаття*(Т. 3), Івано-Франківськ 2003, 648.
10. ПЕКАР А. Василянська провінція св. Миколая на Закарпатті in *Записки Чину Святого Василя Великого* (Секція І. Праці 48), Рим 1992, 720.
11. ПЕКАР А. Митрополит А. Шептицький і закарпатські українці in *Карпатський край* 111 (1995) 106-108.
12. Потройный наш юбилей, in *Календар Благовестника на переступний рок 1936, Ужгородь 1935 61-65.*
13. СТАНКАНИНЕЦЬ Й., „10 летя заложення “Товариства Пресвятого Серця Христового” при церкви ОО. Василян в Ужгороде” in *Благовестникъ* 6 (1934) 81-84.
14. ФЕНИЧ В. – ЦАПУЛИЧ О. *Малоберезнянський Свято – Миколаївський монастир та нарис історії чину св. Василя Великого на Закарпатті*, Ужгород 2004, 188.
15. „25-летний юбилей интерната оо. Василиан”, in *Неделя* 11 (1938) 2.

